

۱۹۳۵ آغستوسى

بىرىنچى مەبلە

تۈركىيات مجموعىسى

استانبول دارالفنونى تۈركىيات استىقبوسى طرفىدىن نەشر ايدىلىمى

مدير:

كۈمبىلى زاده محمد فؤاد

استانبول دارالفنونىدا « تۈرك ادبىياتى تارىخى » مدرسى

استانبول — مطبعة خامسة

۱۹۳۵

نوسطر و وثيقتەر

خوارزمشاهلر تاريخنه عائد

برآراق شرق قريبيك بلكه اى ذى قدرت حكمدارى اولدينى حالده ، موغول حكمدارى « جنكيز » قارشى اجرا ايتديكى فلاكتلى حربلر نتيجه سنده « آبسكون » ده سفيلانه اتمام عمر ايدن « سلطان محمد خوارزمشاه » ك وچو قورلرينك تاريخى ، الله كى متعدد و قيمتلى وثائق سايه سنده ، پك اى معلومدر . عرب ، عجم ، موغول منبعلى ، بزه كرك اونك كرك قهرمان اولادى « جلال الدين » ك مناقبى حقنده پك اطرافلى معلومات ويريورلر . حتى « نامق كمال » ، مشهور « جلال » پيه سنى يازمق ايجون اومنا بعدن اى استفاده ايتمىدى . خوارزميلر تاريخنده يالكنز شوجهت استغرابه شايدنركه ، « سلطان محمد » ك « غياث الدين » ، جلال الدين ، ركن الدين « آدلر نى طاشيان اوچ چو جوغنك لقبلى ، بوكونه قدر صرف ايديلن برچوق مساعى به رغماً ، هنوز حل ايديله مەمشدر . مثلاً « جلال » ك لقبى ، « نسوى » نك « سيرة السلطان جلال الدين » نى ترجمه ايدن فرانسىز عالمى « هودا » نك وداها سائر برطاقلرينك قبول ايتدكلى وجهله منكبويرتى « الله ويردى » ميدر ؟ يوقسه « ۱۹۱۶ » ده « كىپ وقى كلياتى » مياننده « تاريخ جهانكشاي جوينى » يى جداً فاضلانه بر صورتده طبع و تحشيه ايدن « ميرزا محمد بن عبدالوهاب قزوينى » نك متون قديمه به استناداً ادعا ايتديكى كى « منكبىرى » ميدر ؟ بوراده اوزون اوزون ايضاحه شيمديك لزوم كورمه ديكمز ملاحظاته استناد ايدىرك ، بز بولقبك هر حالده « منكبويرتى » اولماسى لازم كلدىكى قناعتنده يز . « ميرزا محمد قزوينى » كى برمدقق فاضل ، بو عنوانلر حقنده اوزون اوزون برطاقم ملاحظاته بولوندىن صوكرا ، نهايت ، بونلرك نا قابل حل بر معماى تاريخى تشكيل ايتديكى اعتراف ضرورتنده بولونيور . بز بومقاله مزده ، « نا قابل حل » عدايديلن بومعمارلردن برينى يعنى « سلطان ركن الدين » ك عنواننى قطعى ونهائى اولارق حل ايدى جكنز . بناء عليه بوكوچوك

مقاله ، نه قدر بسیط اولورسه اولسون ، تورک تاریخنک شیمدییه قدر بر تورلوق حل ایدیه مه مش حتی حلی امکانسز کورولمش بر نقطه سنی تنویره یارایه جقدر .

* *

« سلطان رکن الدین » ک عنوانی مختلف نسخهلرده « عورسانجی ، عورشانجی ، غورشانجی ، غورشانی ... » وداها بوکی برطاقم شکلرده مقیددرکه ، بونلرک هیچ بریسی برمعنا افاده ایتمز . یالکز ، اودوری شبهه سزیک ای بیلن « طبقات ناصری » محررینک اثریله ، جلالک منشیسی اولوق اعتباریله بو خصوصده بلکه الکچوق صلاحیتدار اولان « نسوی » نک اثرنده موجود ایکی فقره ، بزی تنویر ایده بیلیر . « نسوی » دیورکه : « اوکا بواسمک ویریله سنه سبب ، سلطانک غورمملکتی ضبط ایتدیکی خبر بشارتی کلدیکی کون طوغه سیدر » [هودا طبعی ، ص ۲۶] . « طبقات ناصری » ده کی ابصاحات بوندن داها واضحدر : « ولادت اوشی بودکه دیکر روز آن سلطان معزالدین محمد سام طاب ثراه از خوارزم باز کشتدر شهر سنه احدی و ستمائه اورا بدان سبب غورشانی نام کردند یعنی غوری شکن » . « ابن الاثیر » ، « رشیدالدین » ، « و صاف » ، « میرخوند » کی مورخلر ، بولقبک حقیقی معناسنی آ کلا یامادقلری ایچون ، یالکز « رکن الدین » دیمکله اکتفا ایتمشلردر . ایشته بوجهتلری اهمیتله قید ایدن « میرزا محمد بن عبدالوهاب قزوینی » : « تورک نسانده متبحر اولانلر بلکه بوندن بر نتیجه مثبت چقاره بیلیرلر » دیور . فی الحقیقه هله بوقطعی و صریح قیدلری کوردکن صوکر ، بولقبک « غورسانجی » اولدینی و « سانجیق » ، « سانجیق » مصدرندن کلدیکی درحال آ کلا شیلیمقدهدر . « ابوالفداء » یه و « میرخوند » ه اعتماد ایدیه جک اولورسه ، سلجوقی حکمداری سلطان « سنجر » ک اسمنک ده « سانجیق » دن مشتق اولدینی ایلری سوروله بیلیر [تاریخ ابوالفداء ، ج ۳ ، ص ۲۵۶] . « میرخوند » ک « سلجوقیلر » فصلنه مراجعت ایدیکز : وولله رس طبعی ، ترجمه سنک ۱۷۲ نجی صحیفه سنده] .

* *

« سانجیق » کلمه سی ، تورک لساننک مختلف شعبه لرنده اوزون عصرلردن بری موجوددر . داها « اورخون کتابه لری » نده بوکا تصادف ایتمکده اولدیغمز کی [طومسن ، اورخون کتابه لری ، ص ۱۵۶] ، تورکستان شرقیدن کتیریلرک اوروپا عالم لری طرفندن صوک زمانلرده نشر ایدیلن اسکی اویغور متنلرنده ده [موللر ، اویغور یقا ، ۲ نجی جزؤ ، ص ۷۸

و ۸۶ ده ؛ هوآر ، ژورنال آزیاتیک ، اوچنچی جلد ، ۱۹۱۴ ، نومرو ۱ ، انده قسه باقکنز [دائماً بوکا راست کلیرز. الکاسکی تورک لغتلرندن اولان « کتاب الادراک للسان الاتراک » ، « ترجمان ترکی و عربی » ، « التحفة الزکیه فی اللغة التركية » کبی قیمتی اثرلرده ده « سانجیق ، سانجیق » کلهسی و مشتقاتی حقنده قیودات آتییه تصادف اولونیور :

سانجیق — سیوری سلاحله اوروب دلهرك یارالامق ، (مجازاً) طعن ایتمک

سانجی — قارن آغریسی

سانجیش — مطاعنه ، مصاف ، مشاجره

سانجیق — دکمک ، دکهرک جرح ایتمک

سانجلی — دلیکلی ، اویمه لی ، نقشلی

« التحفة الزکیه » ده ، بولغنده کی « ج » ک « ش » ایله تبادل ایدهرک « سانجلی » یرینه « سانشلی » ، « سانجی » یرینه « سانشی » ، وحتی ، برتبادل معکوس ایله « سانجیش » برنده ده « سانجیج » شکلرینه تصادف ایدیلدیکنی کورییورز. تورک لهجه لرده « ج » ک « ش » ایله تبادل کی کثیرالوقوع اولدینی کبی ، برطاقم « قلب وعکس » لره ده صیق صیق تصادف ایدیلدیکندن ، « غور سانجی » نک « غور سانشی » ویا مقلوب اولارق « غور شانشی » شکلرنده تلفظ ایدیله سی ده ممکندر .

« فضولی » ده کی « سانجوب بله نازنین اتکله . طوبلاردی اتک اتک چیچکلر » یتندن آکلاشیلاجنی وجهله ، اسکی زمانلردن بوکونه قدر آذری لهجه سی ساحه سنده قوللانیلان بوکله ، چغتایجه ده ده معلوم و مستعملدر . « پاوه دو قورتهی » ک « شرق تورکجه سی لغتی » نده ، یوقاریده ذکر ایتدیکنمز معنلردن همان همان فرقسز اولارق ، « سانجیق ، سانجیج ، سانجیش ، سانجی ، سانجاق » شکلرینه تصادف اولونیور [ص ۳۴۳] . کذلک « سلیمان افندی » نک « چغتای لغتی » نده بونلردن فرقسز اولارق « سانجیق ، سانجاق ، سانجیج ، سانجی ، سانجیش » کله لری و « نوائی » نک :

انکا هرکورسام توشار کیرییک لاری خسته کونکلو ماتیکاندیک سانجیلور

بیتی مندر جدر .

بوکله ایله مشتقاتنک « شمال تورک لری » آراسنده موجودیتنی « عبدالقیوم ناصری » نک « لهجه تاتاری » آدلی اثرندن اوکره نیورز . اونلرده ینه عین معنایه اولارق « چانچمک ،

چنچمك ، سانچمق ، شىكللرینی ده آلان بو « سانچمق » مصدرینك « سانچدرمك » ، سانچشمك ، سانچلمك ، سانچكى ، سانچكىلى ، سانچكىلامق ، سانچمك ، سانچو « شكلنده مختلف مشتقاتی واردركه ، بونلرك معنای ده دیگر تورك لهجهلرنده كندن همان همان فرقىزدر [لهجه تاتاری ، قازان دارالفنون مطبعهسى ، ۱۸۹۵ ، ج ۱] .

آناتولى توركلرينك لسانده مختلف مشتقاتيله عصرلردن برى موجود اولان بوكله حقنده ، احمد وفیق باشانك « لهجه عثمانی » سیله شمس الدین سامی مرحومك « قاموس تركی » سنده كافى درجهده ایضاحات موجود اولدینی كبی ، بونلر اليوم آرازمده مستعمل اولدیغندن داها فضله تفصیلاته لزوم كورمورز .

مختلف تورك لهجهلرنده عصرلردن برى مشتركاً موجود اولماسی دولایسیله پاكاسکی برماضیده موجودیتی طبیعی اولان واساساً « اورخون كتابه لری » لرنده واسکی اویغور اثرلرنده موجودیتيله ده قدیمی ثابت بولونان بو « سانچمق » كله سنك ، « خوارزم » توركلری آراسنده ، یوقاریده ذكر ایتدیكمز عمومی معناسیله موجود و مستعمل اولدینی ، بو قدر دلائل مواجهه سنده آرتق انكار ایدیه مز . بناء علیه ، « ركن الدین » ك طوغمسیله « غوریلر » ك مغلوبیتی آراسنده بر رابطه بولق صورتيله حسن تقال ایدن « سلطان محمد » ك ، اوكا « غورسانجی » عنوانی و یرمه سی پاك طبعیدر . اساساً دارالفنون كتبخانه سنده ، مؤلفك خط دستيله اولان نسخه ایله مقابله ایدیلش بر « تاریخ عینی » ترجمه سنده بن بالذات « غورسانجی » شكلنه تصادف ایتدیكم كبی ، بونك « غورسانجی » ، غورسانجی ، شكللرنده تلفظ اولونه بیله جکی حقنده کی ملاحظات آنفه مزه نظراً ، « طبقات ناصری » ده کی شكللركده ماهیتی آ كلاشیلور . ایشه ، لسان تاریخنه استناداً یوروتدیكمز بوملاحظات نتیجه سنده ، ركن الدینك « غورسانجی » عنوانی حائز اولدینی قطعی صورتده تین ایتكده و « میرزا محمد قزوینی » ك « لایخل » عد ایتدیكى معمای تاریخى اك صریح و قطعی صورتده حل اولونمقده در [۱] .

كوسبیلی زاده محمد فؤاد

[۱] وقتيله بومشله به دائر « اقدام » ك ۸۹۳۶ نومرولی نسخه سنده (۱۹۲۲) كوچوك برنوط نشر ایتشیدكك ، اونك برخلاصه سی پروفورقره لیچ طرفندن ده نشر ایدیلشدر [MOG, I, 233] .